

Mulan i les qüestions de gènere: de l'anonimat a la visibilització de l'heroïna Disney

Maria Victòria del Olmo Serra

Tot i que les pel·lícules de dibuixos animats puguin ser vistes, a primer cop d'ull i de manera superficial, com a simples pel·lícules d'entreteniment per als més petits, hem de tenir en compte que són més que això, ja que també transmeten uns valors concrets i els prejudicis de la societat als seus receptors models, és a dir, al públic infantil.

Sovint s'ha titllat la factoria Disney, que prendrà com a base per fer aquesta reflexió, de ser transmissora d'una ideologia i d'una manera de concebre el món compatible amb les societats capitalistes i patriarcales, és a dir, d'uns valors conservadors que, com diuen alguns, són compartits amb la classe dominant nord-americana. I és en aquest punt on es pot afegir que, pel fet que aquestes pel·lícules presentin molt sovint simpaties o directament representin societats patriarcales, s'hi fa present el sexisme.



Motius per a confirmar aquesta postura no en falten. Hem de destacar que, en la majoria d'aquestes pel·lícules, no hi podem trobar una diferenciació entre sexe i gènere. És a dir, aquella distinció per la qual lluitaven tots els corrents feministes i que defensava que el sexe és allò que ens ve donat biològicament i que no podem canviar i que el gènere és una simple construcció social i que, per tant, pot ser qüestionat i transformat, en aquestes pel·lícules no té validesa. Les dones, pel simple fet de néixer amb aquesta condició que elles no han triat, tenen una vida dissenyada d'acord amb el gènere que els ha correspost. Ser una heroïna Disney, doncs, implica necessàriament la imatge d'una dona perfecta, tímida, fina, delicada, passiva, conformista, pura, virginal, somiadora i una llarga llista més d'adjectius. Però la cosa no s'atura aquí. L'heroïna també ha de respondre a uns cànons de bellesa determinats: han de ser blanques i rosses (tot i que trobam alguns casos en què l'heroïna és de cabells negres o morena, com Blancaneus i la Bella). Fins i tot podem concretar quina ha de ser la seva actitud davant la vida: han d'estar sotmeses i ser dependents d'un personatge masculí perquè no tenen poder per actuar per elles mateixes, no són capaces de prendre decisions sobre què volen fer amb la seva vida, per

això necessiten d'un home que les guïï i les "salvi" de tots els problemes que puguin tenir, que les cuidi per tal de poder-se sentir protegides. A més, l'àmbit en què es mouen és bàsicament el domèstic: són les encarregades de fer net o de cuidar els infants. No tenen lloc en cap altre espai que requereixi una responsabilitat major, això es reserva als homes, que són els més "adients" i més "capacitats" per a ocupar posicions de poder. Tot això, la manera com ens són presentades aquestes heroïnes, ens recorda molt les típiques heroïnes romàntiques: delicades com a nines de porcellana, fràgils, innocents, indefenses, en plena harmonia amb la naturalesa i sovint immerses en el món dels somnis.

Per a representar aquesta descripció de les heroïnes Disney, m'agradaria comentar una mica els casos de Ventafocs i Blancaneu, tot i que molts altres exemples tendrien també cabuda entre aquestes línies. En el primer cas, Ventafocs viu de manera oprimida a causa de l'enveja que senten la seva madrastra i germanastres per la seva bellesa. Recordem que la Ventafocs de Disney és presentada físicament amb uns cabells que pareixen fils d'or i de pell blanca i delicada, al contrari de les seves germanastres, una de cabells negres i l'altra castanys, lletges, poc fines i travades. I com poden ofegar la



seva enveja cap a Ventafocs? Doncs molt senzill: obligant-la a realitzar totes les feines de casa, perquè, clar, com a dona que és, aquesta és la seva funció. Veurem que Ventafocs, davant tots els abusos que pateix, no serà capaç d'enfrontar-se a elles, sinó que de manera passiva, acceptarà el que li manin. Fins i tot, quan sap que amb la feïnada que té no podrà assistir al ball, el seu gran somni, no lluita per aconseguir-ho, sinó que es posa a plorar, mostrant-nos que és una víctima desprotegida en lloc d'una dona valenta i lluitadora, i només amb l'ajuda de la fada aconseguen complir el seu desig: anar al ball. Per tant, veim que ho aconseguen no per ella mateixa, sinó amb l'ajuda d'un ésser màgic. I aquí la demostració del seu poc caràcter no acaba: les dolenties de la madrastra i les germanastres no finalitzaran fins que es casi amb el príncep i se'n vagi de casa. Ventafocs ha estat incapaç de defensar-se a si mateixa i defensar els seus drets, ha hagut de ser un home el que li ha hagut de resoldre els seus problemes davant la seva incapacitat per fer-ho i donar-li protecció. Un fet curiós és també el mateix nom de l'heroïna, Ventafocs, que la vincula amb el foc i les cendres: ella és l'encarregada de mantenir el foc a la llar, una feina domèstica que, com la resta, va lligada a la figura de la dona.

Per una altra banda, amb Blancaneu ens trobem amb una heroïna que, a partir del moment que mossega la poma enverinada, queda adormida fins que el

príncep la desperta. És a dir, el príncep és qui romp la maledicció, qui la retorna a la vida i lluita per a assegurar-li un bon futur i protecció per a sempre. Per tant, una vegada més l'heroïna ha estat incapaç de forjar el seu destí per ella mateixa. Aquí també es pot esmentar l'estreta vinculació que la societat estableix entre la dona i les feines de casa: quan Blancaneu arriba per primera vegada a la caseta dels nanets i veu que tot està molt brut i desordenat, el primer que fa és fer net i ordenar tota la casa. Els nanets, que tots són homes, no estan ensenyats per fer les feines de casa, per tant, no se'ls acusa de tenir la casa mal arreglada. Però Blancaneu, que és una dona, es veu amb l'obligació de netejar-la tot d'una que hi arriba.

Un cop analitzat què és el que ens transmeten aquestes històries i

quina visió del món ens ofereixen, ens podem adonar que tal vegada aquests no són els valors més adequats per a educar els nostres infants en un entorn d'igualtat. Però així i tot, hi ha algunes pel·lícules en què les heroïnes no són com les de fins ara, sinó que ens són presentades com atrevides, actives, valentes i autosuficients. Pens en l'heroïna Mulan, tot i que aquest no és l'únic cas: també poden formar part del mateix grup la sireneta Ariel, la Bella i Pocahontas, conegudes com les "princeses marginals" de Disney perquè són les que no casen amb el cànon d'heroïna abans descrit, el preferit de les nenes. He esmentat el cas de la sireneta Ariel en el grup de les heroïnes actives, tot i que hi ha diferents punts de vista respecte al paper que juga en la seva història. N'hi ha que interpreten el fet de





canviar la seva veu per unes cames per poder estar amb el seu enamorat com una renúncia a ser qui és per un home, és a dir, una submissió a la figura masculina. En canvi, jo crec que el fet d'enfrontar-se al seu pare, de dir-li que no vol ser una sirena i que ha decidit convertir-se en humana, és un símbol d'independència, de maduresa, d'autoafirmació i autoconfiança en una mateixa. Ella tria la vida que vol, no la vida que li venia donada.

Però amb qui m'interessa entretenir-me és amb Mulan. La seva història està basada en una llegenda tradicional xinesa que conta la història de Hua Mulan, una al·lota que es vesteix d'home per entrar a l'exèrcit i ocupar el lloc del seu pare, que ja és molt major. Hua Mulan obté els honors més alts a causa del seu gran servei al cos militar. Com a llegenda que és, té un caràcter verídic, versemblant, però tot i així ningú no pot afirmar si aquest personatge realment va existir històricament o si tan sols és un producte de la imaginació humana. A partir d'aquesta llegenda, són moltes les manifestacions artístiques que l'han presa com a hipotext, per exemple, el poema narratiu xinès *Balada de Mulan*, una novel·la escrita durant la dinastia Ming (1368-1644), una pel·lícula xinesa anomenada *Hua Mulan*, nombrosos videojocs i, per descomptat, la pel·lícula de la companyia Disney, *Mulan*.

Mulan té com a nucli central l'argument de la llegenda, tot i que

s'hi han incorporat altres elements, per exemple, la presència del dragonet Muschu i d'un grill de la sort que seran els companys de viatge de l'heroïna, la deshonra que suposa Mulan per a la seva família quan la casamentera li diu que no serà mai una bona esposa, i que accentua l'esforç i el valor de l'heroïna en el final feliç de la història, nombroses escenes humorístiques i cançons... Mulan és una al·lota que, segons la tradició, ja té edat de casar-se i acudeix a una casamentera perquè consideri si serà una bona esposa i així poder honrar la seva família. La visita a la casamentera és un desastre i és considerada com una gran deshonra. L'endemà es presenta al seu poble el secretari de l'emperador per fer una crida: un membre masculí de cada família ha d'ingressar a l'exèrcit perquè el poble xinès és atacat pels huns. El pare de Mulan, com que és l'únic home de la seva família, es veu obligat a accedir-hi. Però Mulan, que no pot permetre que el seu pare, que camina en crosses i ja és major hi vagi, es vesteix d'home i se'n va a l'exèrcit al seu lloc. Després d'uns dies de durs entrenaments i de preparació física, se'n van a lluitar amb l'enemic i Mulan aconsegueix acabar amb ells. Els seus companys i superiors, quan descobreixen que és una dona, l'abandonen i van a veure l'emperador per celebrar multitudinàriament la derrota dels seus enemics. Però Mulan se'n adona que els huns no són morts i que pretenen matar l'emperador i va a la cele-

bració per advertir-los. Com que és una dona, ningú no l'escolta, però al final convenç els seus amics perquè l'ajudin. Després d'una heroica actuació, aconsegueix matar el cap dels enemics i l'emperador reconeix la seva valentia i honor davant tota la societat.

Aquesta pel·lícula està ambientada a la Xina de la dinastia Ming. Ens trobam davant una societat purament patriarcal: els membres masculins són els que mantenen tradicionalment un predomini social, cultural i econòmic sobre la dona i són també els que tenen més possibilitats d'accedir a posicions de poder. Aquest tipus de societat subordina les dones als homes, que es consideren superiors, la qual cosa les oprimeix. Per tant, s'hi fa present una desigualtat entre sexes. Això ho podem veure en el fet que els que tenen càrrecs de poder són homes: l'emperador, el seu secretari, els generals... i, a més, el pare és el cap de família, el qui mana i pren les decisions que troba adients en cada moment. Per exemple, el pare de Mulan decideix que anirà a fer de soldat tot i que la resta de la família trobi que no està capacitat i que el seu ingrés a l'exèrcit significarà la seva mort. Aquesta desigualtat entre els dos sexes es basa sobretot en la concepció que el sexe d'una persona determina el gènere al qual ha de pertànyer, idea que es podria resumir en la frase "Una dona neix dona, no s'hi fa", que seria el contrari de tot el que Simone de Beauvoir va defensar en la seva vida. És a dir,



si un infant neix amb un sexe femení, això ja li indica quines funcions ha de tenir en vida: en tenir l'edat de casar-se, ha de trobar un bon home que li pugui assegurar un bon futur (ha de ser, doncs, dependent), ha d'encarregar-se de la casa, tenir fills i cuidar-los. I això no és tot: també sap quina és l'actitud i quin caràcter ha de tenir per poder ser una bona esposa. Vegeu-ne un exemple al vídeo <http://www.youtube.com/watch?v=NezmRcgQrEk>. Com diu la cançó, mentre la vesteixen per anar a veure la casamentera, "...debes ser muy cortés, calma, obediente, no des traspiés, buenos modos...". Una vegada ja és amb la casamentera, aquesta també li diu com ha de comportar-se: "y ahora sirve el té, para complacer a tus futuros suegros debes demostrar cierto sentido de dignidad, refinamiento y también debes guardar la compostura". La prova que li fa passar la casamentera a Mulan, servir el te, és una feina domèstica, i servirà per saber si serà una bona esposa. El text que Mulan ha de recitar a la casamentera és també significatiu: "Cumple con tus deberes con calma y respeto y reflexiona antes de actuar". A més, a les dones també se'ls exigeix, de manera indirecta, una determinada complexió física: que no siguin molt primes, ja que això dificultarà la seva tasca principal com a esposa: tenir fills. De fet, la casamentera li diu a l'heroïna: "Muy delgada, no es buena para tener hijos." Per tant, de tot això podem deduir que les dones havien de

ser de l'estil de les heroïnes passives que abans hem comentat. En canvi, néixer amb sexe masculí implica tenir un caràcter valent, independent, lluitador, madur, dur, actiu, ser qui du "els pantalons a casa", protegir la seva família i el seu poble. És a dir: "ser tot un home". Les dones tenen obstacles de tot tipus per a poder assolir les seves ambicions i poder ocupar càrrecs honorífics i de poder, tenen la necessitat d'una cambra pròpia, metàfora utilitzada per Virginia Woolf en el seu llibre titulat *A room of one's own*, que fa referència a un conjunt de característiques de tot caràcter que les dones necessiten que juguin al seu favor per tal de poder-se integrar en la societat de la mateixa manera que els homes.

Com hem vist, cada persona quan neix, segons el seu sexe, ja sap quin és el seu lloc i la seva funció en la vida. Però la funció dels homes és considerada més important i més valuosa que la de les dones. L'honor, valor molt preuat en una societat tradicional xinesa com és el cas de la història, no l'assoleixen de la mateixa manera dones i homes. En un fragment de la pel·lícula, es canta una cançó que diu així: "los hombres luchan para honrar a nuestro emperador, las chicas le han de dar sus hijos con amor". I, referint-se a les dones que van

a veure la casamentera: "la honra antigua y familiar podrá crecer también si logras bien casar y descubrir con quien". Els homes tenen unes funcions que, si les fan bé i tenen les actituds oportunes, podran ser reconeguts per tota la població, ja que la seva tasca és d'àmbit nacional, és més important, perquè la seva missió és salvar el seu poble. En canvi, les dones únicament poden aconseguir l'honor sent bones esposes i bones mares. El seu honor no els permet un gran reconeixement, per això són invisibles, estan immerses dins l'anonimat, són éssers neutralitzats. La seva tasca no és tan valuosa com la dels homes.

La condició biològica, que no s'ha triat, de tenir sexe femení i un cos modelat per a tenir fills s'usa per a justificar la inferioritat de la dona respecte





de l'home: la dona és el sexe dèbil, no presenta una complexió física tan forta com la de l'home. L'home, més fort físicament i, per extensió, psicològicament, és el que ha de lluitar pel seu país, ha de protegir la seva família, ha de prendre les decisions, decidir els assumptes més importants (anar a la guerra, per exemple) i ocupar els càrrecs de poder. Per tant, en aquest punt ja hem fet una passa més: no només no es fa una distinció neta i clara entre sexe i gènere, sinó que la dona passa a ser l'altre, una simple complementació de l'element central representat per l'home. La dona és l'ésser dèbil que necessita d'un home per a poder-se protegir i sobreviure. El cos de la dona, doncs, suposa una autèntica presó per a poder triomfar per ella mateixa. Una mostra del caràcter dèbil de la dona i de la seva incapacitat per fer les tasques que corresponen a un home és el moment en què el general diu als soldats: "M'han enviat nenes, tal vegada a jugar".

Tot i que amb això que he dit pot semblar que Mulan sigui una heroïna més del tipus que he comentat abans, una "heroïna romàntica", el procés pel qual passa Mulan, la seva evolució i el final de la història, ens indiquen tot el contrari. Així, la història de Mulan representa una crítica cap a totes aquestes idees sexistes que abans he analitzat. La conclusió que se n'extreu és que amb esforç, independentment del sexe que siguis, qualsevol cosa es pot aconseguir,

per molt difícil que resulti. Mulan aconsegueix ser una gran guerrera amb molt d'esforç i disciplina (com mostra el final del vídeo anterior), aconsegueix salvar els seus companys i el seu general dels enemics i després l'emperador i tota la població. Però tot això ella no ho fa per reivindicar la igualtat de les dones o algun postulat feminista, sinó que ho fa per amor al seu pare, per alliberar-lo d'una mort segura anant a l'exèrcit. D'aquesta manera Mulan aconsegueix esbrinar qui és realment i renunciar a ser una heroïna passiva, obedient, callada i sotmesa per poder ser una vertadera heroïna valenta, independent, madura, autosuficient, enèrgica i activa. De fet, el primer indici que tenim en la pel·lícula que aquesta al·lota no serà una heroïna com les altres és el seu físic: ja no és una noia de pell blanca, rossa i d'ulls blaus, sinó ben al contrari: és de pell morena i de cabells i ulls negres. Mulan aconsegueix l'honor no sent una bona esposa i només honorant la seva família, sinó sent una bona guerrera i honorant tot el país. S'ha fet visible, ha sortit de l'anonimat, ha duit a terme una autèntica desautomatització de la figura de l'heroi típicament masculí perquè ha fet veure a tota la població que una dona pot arribar a aconseguir el mateix que un home, fins i tot més: acabar amb l'enemic que feia anys assetjava el poble xinès i que cap home encara havia pogut derrotar. Ha aconseguit fer veure la igualtat entre homes i dones, que els dos tenen les

mateixes capacitats per fer qualsevol cosa, que no hi ha feines d'homes i feines de dones. Per tant, Mulan és una vertadera heroïna feminista que desafia el model hegemònic masculí (tot i que inconscientment) i d'aquesta manera proposa als infants alternatives als models típics d'homes i dones representats.

Per acabar, m'agradaria plantejar algunes qüestions. La primera és que, encara que Disney ha estat acusat de presentar unes històries des d'un punt de vista molt conservador i sexista, veim que en alguns casos, com el cas de *Mulan*, això no és així. Fins i tot, una de les darreres pel·lícules que ha tret aquesta factoria, *Tiana y el sapo*, és una pel·lícula on la princesa és una heroïna activa a l'estil de les "heroïnes marginals". Així i tot, s'hauria d'analitzar si la ideologia masculista que traspua algunes d'aquestes històries ja apareixien en els relats en els quals Disney es basa per a construir les pel·lícules (relats de la tradició oral, sovint recollits per Perrault, els gemans Grimm...) o si és un element que Disney hi afegeix per reflectir la realitat que vivim. Per una altra banda, tal com deia Virginia Woolf, em sembla que hi ha una gran desigualtat entre la representació de la dona en la vida real i la seva representació en la literatura i les pel·lícules, ja que clarament Mulan és una heroïna mitificada i la seva proesa i reconeixement per part de tota la població i l'emperador no seria possible avui en dia en totes les cultures. □